

kaltaista feminististä projektia miehille ja pojille kuin mitä naisilla on historian saatossa ollut. Perinteisen maskuliinisuuden tilalle ehdotetaan feminististä, progressiivista, sallivaa ja inklusiivista maskuliinisuutta. En kuitenkaan usko, että miesten feministinen projekti voi olla analoginen naisten feministisen projektin kanssa. Kirjoittajien kutsuhuudossa heijastuu ”feminismi hyödyttää myös miehiä” -puheenparsi, joka Raija Julkusen mukaan lähtee siitä, että miesten pitää jotenkin hyötyä muuttumisestaan (*Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*, Vastapaino, 2010). Lupa näyttää herkkyyttä, pukeutua miten huvittaa tai hoivata ovat esimerkkejä tällaisesta mieheyden mallien laventumisesta. Muutosdiskurssin yhteydessä puhutaan harvoin feminismin miehille aiheuttavista ”haitoista”, kuten vallan ja etuoikeuksien menettämisestä eri elämänavalueilla. Sitä paitsi yhteiskuntatieteellisen mies-tutkimuksen mukaan yllä kuvatut maskuliinisuudet ovat jo olemassa. Tutkijat eivät kuitenkaan ole yksimielisiä siitä, missä määrin ne syrjäyttävät patriarkaalista valtaa ja missä määrin uusintavat sitä.

Minua hiertää teoksessa erityisesti kirjoittajien rooliteoreettinen ote sukupuoleen ja maskuliinisuuteen. Rooliteoriassa päädytään sosiaaliseen deter-

minismiin, jossa ihmisten toimijuudelle, vastarinnalle tai toisin tekemiselle ei jätetä mitään sijaa. Rooliteoria luo staattisen ja yksinkertaistetun kuvan mieheyden ja väkivallan suhteesta. Sen avulla ei kyetä analysoimaan tämän suhteen dynaamisuutta, tilanteisuutta, muutosta eikä varsinkaan miesten välisiä suhteita. Rooliteoreettisen tutkimusotteen rajoittuneisuus tulee esiin erityisesti kirjoittajien kyvyttömyydessä tarkastella heidän toistamaansa kysymystä siitä, miksi suurin osa miehistä ei syyllisty väkivaltaan. Teos luokin paradoksaalisesti vaikutelman, että väkivalta liittyy vain suhteellisen pieneen miesjoukkoon ja heidän patriarkaalisiin asenteisiin, jotka ilmenevät suorana väkivaltana. Käsittelemättä jää, miten väkivallan kulttuuria jatkuvasti oikeutetaan osana laajempaa eriarvoistavien sukupuolistuneiden valtasuhteiden järjestelmää. Sukupuolistunut (väki)valta on eriasteisesti läsnä kaikkialla, myös ”tavallisten” ja ”progressiivisten” miesten elämäkäytännöissä ja miesyhteisöissä. Väkivallan ja mieheyden välistä suhdetta normalistetaan niissäkin, riippumatta toimivatko yksilöt itse väkivaltaisesti.

Tough standard on johdannosta alkaen sekavasti jäsennelty ja monin paikoin epäkoherentti yrittäessään kurkotella vähän kaikkialle. Teemojen yhteiskunnallinen taustoitus on epä-

tasaista, paikantumatonta ja pääosin ohutta. Luulen, että teos puhuttelee sukupuolirooliteoreettisen ”arkijärkisyytensä” vuoksi kasvattajia, opetusalan ammattilaisia, toimittajia sekä ehkä myös tutkijoita, jotka eivät seuraa aktiivisesti sukupuolentutkimuksellisia käsitteellisiä (väkivalta)keskusteluja. Niille jotka seuraavat, teos ei hyvistä aikeistaan huolimatta juurikaan tarjoa välineitä väkivallan ja (mies)maskuliinisuuden välisen monitahoisen suhteen analysoimiseen.

Timo Aho

Provokatiivinen puheenvuoro suomalaiskulttuurin lapsikeskeisyydestä

Markku Soikkeli: *Pakollisesti lapselliset*. Helsinki: Oppian, 2021, 128 s.
ISBN 978-951-877-740-6

Pakollisesti lapselliset on kriittiseen miestutkimukseen sekä romanssitutkimukseen perehtyneen Markku Soikkelin väkevä, suorasanaainen puheenvuoro perhekeskeisyyden ja perheellisyyden priorisoidusta, lujittuneesta roolista Suomessa ja suomalaisessa kulttuurissa. Tämä kipakka, kursailemattomasti sosiokulttuurisia kipu-

kohtia puhkova teos on tärkeä ja tarpeellinen kansankielinen keskustelunavaus aiheeseen – siitä huolimatta, ettei kirja ole tieteellisiltä ansioiltaan täysin vakuuttava, mikä johtunee teeman haastavasta henkilökohtaisuudesta myös tekijälle itselleen.

Teoksen osoitteleva otsake on sanapari, jolla Soikkeli haluaa fokusoida lukijansa havainnoimaan kieleen luutuneita, arvotautuneita käsitteellistyksiä. Miksi vapaaehtoiseen, omasta tahdosta valittuun lapsettomuuteen ei kytketä positiivisia attribuutteja? Miksi puhumme vapaaehtoisesti lapsettomista, kuin kyse olisi ainoastaan hetkellisesti eletävästä elämänvaiheesta yksinomaan tämänhetkisen kumppanin kanssa? Emmehän viittaa nautintoaineista kieltäytyviinkään alkoholittomina henkilöinä, vaan ylevöitämme heidät termillä raitis, jonka samalla hyväksymme usein loppuelämää siivittäväksi, kunnialliseksi päätökseksi. Mielenosoituksellisena vastalauseena ja käsitteellisenä vastinparina Soikkeli siis käyttää perheellistä nimitystä ”pakollisesti lapselliset”. Hän esittelee teoksessa kymmenen yhteiskuntaan ja sen sosiaaliin valtasuhteisiin liittyvää piirrettä, jotka vahvistavat kulttuurisia käsityksiä lastenhankinnan oletetusta pakollisuudesta ja sen luonnollisesta väistämättömyydestä.

Soikkeli lähestyy syntyvyyttä ja lapsia niin identiteetin jatkeina kuin statussymboleina, kansallisina tavoitteina ja yksilön etuoikeuksina, kuin myös parisuhteen tasoittajina, ihmisen biologisena kohtalona ja elämän jatkuvuuden takeina. Sisällöllisesti kappaleissa edetään ehkäisyvastuun jaosta aina kasvatusideologioihin asti. Teos ei niinkään ammenna historiasta, kuten kansainvälisesti tutummat isyystutkijat Michael S. Kimmelistä E. Anthony Rotundoon, vaan pyrkii paneutumaan pohjoismaisten perheiden ja etenkin suomalaisen isyyden syy-seuraussuhteiden nykytilaan. Toisin kuin yhdysvaltalaiskollegansa, Soikkeli ei kiinnitä intensiivisesti huomiota populaarikulttuurin kuvastoihin ja niiden merkityksiin, vaikka huomioi kotimaiset uutismediat ja niiden luetuimmat puheenaiheet.

Toinen merkittävä ero liittyy lähestymistapaan. Soikkeli pitää miehisyyden rooleja suomalaiskontekstisessä isyydessä polarisoituneesti jakautuneina lapsista kiinnostumattomiin ja lapsia poikkeuksellisesta kutsuksesta hoivaaviin miehiin. Tämä kaksinapaisuus korostuu teoksen esitystavassa. Esimerkiksi angloamerikkalaisessa tutkimuskirjallisuudessa nämä puolestaan näyttäytyvät usein päällekkäisinä tai limittäisinä, tilannekohtaisina ilmiöinä.

Soikkelin mukaan familismiin sisältyy oletus vanhemmuuden paremmuudesta verrattuna lapsettomaan elämään, mitä hän pitää ”moninkertaisesti moraalittomana” (s. 20). Soikkeli muistuttaa, kuinka jakautuneessa nykyperhekeskustelussa muun muassa itsekkyyden argumenttia voi puhujasta riippuen – ja esimerkiksi ilmastokriisistä pontta etsien – hyödyntää ironisesti joko lastenhankinnan puolesta tai sitä vastaan. Vaikka Soikkeli vaikuttaa lähtökohtaisesti ymmärtävän mustavalkoisuuteen yhdistyvien ajatusmallien haasteet, kirjassa tämä lupaava esiajatus jää lopulta puutteellisen argumentaation jalkoihin.

Teoksen genresijoitettua olemusta tietokirjana ja kriittistä otetta höllentää ennen kaikkea sen peittelemätön asenteellisuus, joka kumpuaa kirjoittajan henkilökohtaisesta elämästä, sekä siihen liittyvistä tuntemuksista ja havainnoista, jotka ilmenevät etenkin käytetyissä sanavalinnoissa (”Väestöliiton propaganda”, s. 12). Toisaalta valinta hyödyntää itseään esimerkkinä on inhimillinen ja puhutteleva: jo Soikkelin tunnustus omasta isyydestä jonkinlaisena sopeutumana, pakkorakona ja kauhukuvana yksinäisyydestä sanoittaa varmasti useamman kuin yhden vanhemman kiellettyjä, kätettyjä tuntoja. Myös lopun ko-

kemusiantuntijapohjainen, käytännönläheinen self-help-liite ”Mitä vasektomiassa tapahtuu” tiivistää monia miehen sterilisaatioon liittyviä kysymyksiä ja huolenaiheita.

Teoksen vahva subjekti tulee tahattomasti tai tarkoitushakuisesti painottaneeksi persoonallista ja intiimiä haavaa sekä siihen liittyvää kitkeryyden painolastia. ”Kukaan ei ase kädessä uhannut minua lapsen hankkimiseen, mutta elämäntilanne, jossa oli valittava parisuhteen jatkuminen tai särkyminen, ei jättänyt valinnanvaraa” (s. 6). Tämä taas johtaa auttamattomasti ajoittaisiin, kuplautuneisiin yleistyksiin, joille ei ole muuta tarjottua lähdeettä, kuin oma ihmistuntemus: ”En ole koskaan halunnut lasta enkä koskaan tavannut ketään toistaakaan miestä, joka olisi ilmoittanut haaveekseen lapsen saamisen tai perheen perustamisen” (s. 15), ”Enemmistö miehistä ei ole kiinnostunut lasten seurasta. Enemmistö miehistä ei halua lapsia omaan kotiinsa. Enemmistö miehistä olisi tyytyväisempiä parisuhteeseen ja aikuisten ihmisten keskinäiseen seuraukseen ihan ilman lasten läsnäoloa” (s. 46).

Kirjoitustyylillä on virtaviivainen, sähköinen, jopa hyökkäävä, eikä se arkaile omaksua mustan huumorin nyanseja. Soikkelin mukaan esimerkiksi

”perhebarometreissä ’parisuhdeytyytyväisyys’ on yhtä tarkoitushakuisena muuttuja kuin turkistarhalla eläinten teoreettinen liikkumatila” (s. 66), ja ”suomalaisten lapsisuhte on samanlainen kuin luontosuhde: pateettinen ja poseeraava” (s. 33). Vaikka Soikkelin ravistelevalle provokatiivisuudelle on toivottua tilausta, sitä leimaa paikoin liioitteleva huomionhakuisuus sekä esitettyjen näkökulmien melko yksipuolinen kohtelu, mikä taas vaikuttaa teoksen uskottavuuteen. Tämä on harmillista, koska näin Soikkeli tulee sivuuttaneeksi mahdollisuuden teoksen kattavampaan tieteelliseen tai opeukselliseen käyttöön.

Itse en sukupuolentutkijana tai lapsettomana yksityishenkilönä tunnista kaikkia kirjassa esitettyjä, niputettuja kärjistyksiä. Olisin kaivannut niille enemmän sekä kriittistä pohdintaa, lähteistystä että perusteluita. Samasta syystä johtuen teosta on vaikea kiinnittää olemassa olevaan akateemiseen keskusteluun, vaikka se kommunikoi niin journalististen kuin tieteilistenkin tekstien kanssa. Osa alaviitteistä on kuitenkin puutteellisia, mikä tosin johtuneet editointiprosessin virheistä.

Lapsikeskustelua tarkastelevat näkökulmat ovat lisäksi erittäin valkoisia, heteronormatiivisia ja maskuliinisia. Tämä

on tietysti täysin hyväksyttävä ja perusteltu rajaus suomalaiselle perhetutkimukselle, mutta tekijä olisi voinut ilmaista tämän paremmin jo teoksen johdannossa. Kirja olisi ollut paljon enemmän ajatuksia herättävä, kokonaisvaltaisempi lukuelämys, mikäli se olisi esimerkiksi ottanut paremmin huomioon naiset, jotka eivät syystä tai toisesta halua lapsia. Nyt johtopäätökseksi kiteytyi se, että suomalaisnaiset haluavat tilastollisesti miehiä todennäköisemmin biologisia lapsia, kenties sosiaalisesta painostuksesta johtuen. Teos toki kritisoi myös sateenkaaripariskuntien heikompia oikeuksia lapsikeskustelussa ja -käytännöissä, mutta ei riittävästi tehdäkseen huolellisesti näkyväksi lapsikeskustelun tabuihin liittyvien sosiaalisten ongelmien ja valtasuhteiden eri ulottuvuudet.

Kirjan pakinoivasta esitystavasta johtuen sen akateemiset sovellukset ovat siis rajoittuneet, mutta tämä ei liene alun perinkään ollut pamfletin tarkoitus. Sen sijaan kirja palvelee keskustelua herättelevänä ja konstailemattomana tiedonlähteenä populaarimmassa konteksteissa, kuten kahvipöydässä tai luku-piirissä: sellaisissa yhteyksissä, joissa aihe on pelottava, sanoitamaton ja vieras. Ehkä teos on jollain tapaa aikaansa edellä juuri siksi, koska sen sävy ei ole toteava, vaan hyvinkin emo-

tionaalisesti latautunut – tämä viestii siitä, ettei teemoja käsitellä vielä totunnaisesti tavallisessa arjen vuorovaikutuksessa tai jokapäiväisessä mediassa. Kenties merkityksellisin ydin, minkä kirja jättää jälkeensä, ovat kysymykset siitä, milloin hyväksymme syntyvyyden laskun kaltaiset väestömuutokset pysyvinä, miksi lapset silti muodostavat yhä leijonanosan ymmärryksestämme koskien kypsyttää, aikuisuutta ja vakiintunutta parisuhdetta, ja voisimmeko alkaa nähdä familismista poikkeamisen yhtä perusteltuna ja arvokkaana elämänvalintana.

Aino Isojärvi

Yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä kevyessä muodossa

Risto Heiskala: *ABC-kirja*. Huomioita yhteiskunnasta ja elämästä. Gaudeamus, Helsinki, 2021, 160 s. ISBN 978-952-345-129-2

Tampereen yliopiston sosiologian professori Risto Heiskalan *ABC-kirja* johdattaa lukijan pohtimaan yleismaailmallisia olemassaolon kysymyksiä sosiologisesta näkökulmasta. Kirja on kokoelma muutaman sivun mittaisia esseitä, joiden

otsikko on jokin käsite, asia tai ilmiö (*Byrokratia, Demokratia, Raha, Uskonto* jne.). Esseet on jäsennetty aakkosten muotoon, ja kirja alkaa *Amnesiasta* ja päättyy *Ökyrikkaisiin*. Aakkosten lisäksi kirja käsittelee numeroita ”nollasta äärettömään.” Numeroin otsikoidut esseet käsittelevät pääasiassa vuosia tai vuosikymmeniä, kuten 60-luku, 1945, 2000 ja niin edelleen.

Kirjan henkisenä esikuvana on tietysti Mikael Agricolan *ABC-kirja* vuodelta 1543, mutta kuten esipuheessa sanotaan, Heiskalan *ABC-kirja* ei sisällä rukouksia tai muutakaan uskonnollista sisältöä eikä sitä ole tarkoitettu ”vain opiksi ja ojennukseksi vaan ennen muuta viihdykkeeksi ja seuralliseksi keskusteluksi lukijan kanssa” (s. 9).

Kirjan sävyä ja sisältöä voi luonnehtia kepeähköksi mutta asiapitoiseksi. Periaatteessa kirjaa voi lukea johdatuksena joihinkin modernin sosiologian perusteisiin ja yhteiskuntatieteiden perusteemoihin. Se esittelee runsaasti yleisiä yhteiskuntatieteellisiä teorioita, käsitteitä ja teoreetikkoja Giddensin, Beckin ja Lashin refleksiivisistä modernista ja kriittisen teorian perusteeseistä Lyotardin postmodernismiin helposti lähestyttävässä, kevyessä muodossa. Muutaman sivun mitta on sopiva formaatti peruskäsitteiden esittelylle ja

pohdiskelulle, ja Heiskala yhdistää käsitteet kiinnostavasti ja saumattomasti omaan argumentaationsa.

Rakenteensa takia kirja muodostuu aakkosjärjestyksessä tiettyjen sanojen selostamisesta, mutta lukiessa käy nopeasti ilmi, että esseet käsittelevät otsikoidensa alla pitkälti samoja, toisiinsa limittyviä teemoja. Näistä keskeisimmiksi hahmottuvat demokratia ja kansalaisuus, yhteiskuntapolitiikka, uusliberalismi ja uusliberalisaatio sekä globalisaatio. Kirjan kantavaksi ajatukseksi voi hahmottaa liberaalin demokratian puolustuksen, joka jäsentyy erityisesti länsimaiden uusliberalisaatiota ja oikeistopopulistista liikehdintää vasten.

Kirjan näkökulma onkin vuoroin suomalainen, vuoroin eurooppalainen. Kuten Heiskala kirjoittaa, nykymaailmassa voi ”käydä niin, että demokraattisesti hallitut maat saattavat piankin muodostaa vain taskun globaalissa poliittisessä järjestelmässä, joka toimii muilla poliittisen vallan mekanismeilla (s. 26). Ei siis ole hukkaan heitettyä työtä puolustaa demokratiaa tänään!” Myös länsimaisen demokratian ongelmia käsitellään, mutta pääsääntöisesti kirja katsoo, että muut järjestelmät ovat vielä huonompia. Esimerkiksi sukupuolten tasa-arvo on Länsimaissa, ja eten-